

Inge Perko-Šeparović

Nalazim se u neugodnoj situaciji, prije svega zato što je teško vršiti sintezu na ad hoc osnovi, a sinteza, vjerojatno, ne bi ni bila potrebna da smo se držali predviđenog stila rada, tj. da se radilo na način koji omogućuje stalnu interakciju u razmjeni mišljenja, umjesto monologa kojima su se pojedinci obraćali skupu. Dakle, radi se o prigovoru na način rada koji, mislim, nije urodio onim plodom koji se mogao očekivati.

Dok u ovom trenutku razmišljam o sintezi svega što se ovdje reklo, čini mi se da se u pristupu problemu mogu diferencirati tri linije. Prva je linija onih koji se pretežno bave teorijom, zatim linija onih kod kojih dominiraju empirijska istraživanja, a treća je linija ljudi koji su u praksi političkog djelovanja — na žalost bili su ovdje malo prisutni — no čini se da imaju drukčiju perspektivu.

Pitam se zbog čega baš danas stavljamo na dnevni red diskusiju o komuni, odnosno općini. Naime, svi znamo da je tema komune 1955. moglo bi se reći, u alegro tempu i jačinom fortissima uvedena u naš sistem. Postupno je tempo gubio na brzini i snazi. Godine 1963. bio je to moderato — mezzoforte, a 1974. andante — piano. Da li se nešto zbilo zbog čega bi trebalo promijeniti ustaljeni stil i tempo? U čemu je problem? Radi se, naime, o dihotomiji koja je stalno prisutna između komune, kao sredstva za prevladavanje postojećih odnosa monopola i koncentracije moći, i općine, bilo da se javlja kao instrument centralne vlasti ili organizator službi na svom području. Čime smo, dakle, nezadovoljni? Realizacijom naše vizije — da li se ona ostvaruje presporo, ili smo možda nezadovoljni našom svakodnevicom, u kojoj postoji niz djelatnosti od kojih se većina dvija na razini općine?

Čini se da oni koji su skloni spekulaciji imaju pred sobom, prije svega, naznačenu viziju i upozoravaju koliko smo daleko od nje i što treba učiniti. U tim izlaganjima ima mnogo skepse. Na osnovi izlaganja onih koji se pretežno bave empirijom, moram reći, teško je nešto zaključiti jer se empirijski rezultati mogu analizirati onda kad imamo cijeli koncept jednog empirijskog istraživanja pred sobom, tj. što rezultati znače, ovisi o

metodologiji. Mi ovdje ne možemo diskutirati ni o jednom relevantnom i interesantnom rezultatu jer se nismo stigli upoznat s metodologijom tog istraživanja.

I, napokon, iz riječi Čede Grbića vidi se da on nijedanput nije upotrijebio riječ komuna, nego je govorio o općini. Znači, njega brine svakodnevica i što se može učiniti da se stvari unaprijeđe.

Tu se ipak postavljaju neke dileme. Ako vidimo te dvije uloge: komunu kao negaciju vlasti i općinu kao instrument vlasti i nosioca službi, postavlja se pitanje nismo li pogriješili u onom trenutku kada smo te dvije uloge spojili u definiciji općine u Ustavu? Nije li u tome jedan od uzroka naših problema koji, prije svega i izvan svake sumnje, dovode do teškoća u međusobnom sporazumijevanju, jer upotrebljavamo iste izraze a pri tome često mislimo na različite uloge.

Diferencirani pristup na razini normativnog modela olakšao bi, vjerojatno, i šanse da se predlažu diferencirani preskriptivni modeli općine odnosno komune. Ako je u teoriji jasno da se radi o dvjema, moglo bi se reći, oprečnim ulogama: ulozi općine i ulozi komune, onda je sasvim jasno da strukturalna rješenja za te dvije uloge ne mogu biti identična.

Općina kao instrument vlasti trebalo bi da i nadalje ima čvrstu, stabilnu strukturu, s jasno određenim teritorijem. Za tu tradicionalnu ulogu dostajala bi i tradicionalna rješenja. Ipak, i unutar tradicionalne uloge moguće je uvesti diferencirani pristup, tj. monotipski zamijeniti politipskim modelom općina. Napokon, mi smo politipsko uređenje imali na početku našeg razvoja, da bismo s vremenom postupno prešli na monotipsko uređenje, premda je život krenuo upravo suprotnim smjerom, tj. prema povećanoj diferencijaciji. Na taj način smo alternativne mogućnosti normativnog strukturiranja sveli na jednu varijantu. Mora se priznati da je istodobno bila značajno proširena mogućnost samoorganizacije općine putem samostalnog donošenja statuta. Savezni i republički ustavi sadrže, naime, samo okvire unutar kojih statut svake općine ima znatno veći manevarski prostor da prilagodi strukturu svojim specifičnostima nego prije, kad je niz propisa detaljno određivao organizaciju i djelovanje lokalnih jedinica.

Cinjenica je, međutim, da općine nisu iskoristile svoje mogućnosti za samoorganiziranje, pa ono pokazuje veliku jednoobraznost, s obzirom na to da se sva važna strukturalna rješenja najčešće prepisuju iz tipskog statuta. Razlog je tome, vjerojatno, inercija, koja je posljedica nepoznavanja umijeća (tehnik) organiziranja. Zbog toga bi bilo potrebno da se izrade diferencirani tipski modeli između kojih bi općine mogle birati, s obzirom na situaciju u kojoj se nalaze.

Smatramo da bi najznačajniji kriterij diferencijacije općina morao biti stupanj društveno-ekonomskog razvoja.*

* Napominjemo da postoji istraživački projekt «Samoupravljanje i razvoj» Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Za-

grebu, koji raspolaže mnoštvom rezultata koji bi mogli poslužiti za izradu alternativnih restriktivnih modela strukture općine.

U vezi s ulogom općine s obzirom na postojeći mehanizam vlasti, neki sudionici istakli su ulogu općine kao protuteže centralnoj vlasti, kao sredstvo za razbijanje monolitnih centara moći. Pitanje je da li se uopće u današnjim uvjetima monolitni centri moći mogu razbiti na taj način da im se suprotstavi paralelni sistem mnoštva malih centara moći. A kada bi to i bilo moguće, ne bi li se na taj način još lakše nametnuli drugi monopoli moći, kakve su na primjer velike privredne organizacije i njihovi sistemi. Radi se, naime, o paralelnim sistemima moći, često nejednakima, pa se postavlja pitanje može li podsistem jednoga biti protuteža podsistemu drugoga. Čini se da se ne možemo osloboditi monopolne pozicije »INE« ili »ISKRE« (ovdje najčešće spominjanih poduzeća) na taj način da ih pokušamo koordinirati bilo kojim općinskim mehanizmom. Njima je protuteža država, a možda još i veći sistem. Dakle, ako razbijemo klasični sistem vlasti, mi smo ga onemogućili kao protutežu ovoj drugoj moći — moći velikih organizacija i njihovih izdanaka. Pitanje je jesmo li time učinili uslugu sistemu u smislu porasta šansi za interesnu jednakost; jesmo li, naime, ukupnu dominaciju pojedinih interesa povećali ili smanjili?

S druge strane, kakve osobine pokazuje općina — taj relativno mali sistem moći? Ne pokazuje li ona tendenciju zatvaranja, autarhije, s jedne strane, i birokratizacije, s druge? I možemo li reći da je ta birokracija manje strašna samo zato što je manja od državne? Očito je da nam na tom području ostaje niz dilema, o kojima bi se moglo i trebalo dalje razmišljati.

Komuna kao sredstvo za eliminiranje vlasti, tj. forum samoupravne koordinacije, traži u svom strukturiranju sasvim drukčiji pristup. Ishodište njezina strukturiranja bila bi komuna kao društvena zajednica. Ona bi zahvatila područje u okviru kojeg su se ljudi spontano povezali većom učestalošću i intenzitetom interakcija, diktiranom sve većom društvenom podjelom rada i diferencijacijom. Ovdje bi trebalo da se zadovoljava i veći dio potreba preko mreže službi koje pokrivaju to područje. U toj situaciji komuna ne bi smjela imati fiksne teritorijalne okvire, niti bi mreža službi sistem moći? Ne pokazuje li ona tendenciju zatvaranja, autarhije, s jedne koje zadovoljavaju veći dio potreba stanovništva trebalo da bude organizirana unutar istih teritorijalnih okvira. Svakoj službi odnosno djelatnosti treba prepustiti da se organizira na principima i u okvirima koji će osigurati njezinu najveću ekonomičnost i efikasnost. Lokalno locirano zadovoljavanje potreba ne znači da se organiziranje djelatnosti koje zadovoljavaju te potrebe mora lokalno locirati (na primjer, vodom i strujom koristimo se u svome stanu, ali to ne znači da se vodovod i električna centrala ne mogu nalaziti stotine kilometara udaljene od našeg stana). Organiziranje službe može biti unutar ili izvan okvira neke zajednice, ali u svakom slučaju ne može biti identično za razne službe. Ne samo što svaka djelatnost, služba zahtijeva svoje posebno strukturiranje već i različiti aspekti iste djelatnosti zahtijevaju diferencirana rješenja (na primjer, hitna pomoć ili liječenje kobaltnom bombom u zdravstvu). Povezivanje pojedinih aspekata djelatnosti i djelatnosti u cjelinu po funkcionalnoj liniji osigurava maksimalnu teritorijalnu elastičnost svakog aspekta djelatnosti i

djelatnosti u cjelini s obzirom na druge aspekte i djelatnosti, jer dopušta da se pojedini aspekt ili djelatnost prilagode promjenama u okolnostima koje određuju njihovu ekonomičnost i efikasnost a da ne dovedu u pitanje strukturu ostalih aspekata ili djelatnosti.

Mislimo da smo na taj način riješili dilemu koja se često javljala u današnjim diskusijama o razinama integracije. Naime, bilo je izraženo mišljenje da integracije koje idu po logici ekonomskog sistema prelaze granice komune. Ako udruženi rad ima svoju logiku integracije, neovisnu o teritorijalnim okvirima komune, u kojoj mjeri se mogu koordinirati, usklađivati interesi udruženog rada u tim teritorijalnim okvirima? Vjerojatno ta rješenja nećemo naći na taj način. Logika integracije udruženog rada, tj. funkcionalnog sistema ima svoje optimalne okvire, ovisno o tehnologiji. I mi tu ne možemo govoriti o komuni koja će imati jedan stabilan teritorijalni okvir. Komuna kao instrument samoupravnog usuglašavanja interesa udruženog rada mora izgubiti svoju, ako hoćete, stabilnu strukturu. Ona mora postati dinamičan sistem, koji se zapravo formira na ad hoc osnovi.

U toj ad hoc strukturi postojao bi, međutim, *stabilan centar*. Gravitacione točke većine ekonomskih i društvenih tokova područja u okvirima kojih su se ljudi spontano povezali većim intenzitetom interakcija postali bi centri tih novih zajednica i ujedno točke oko kojih se aktiviraju samoupravni forumi odlučivanja za pojedine službe (na primjer skupštine SIZ-ova) i za čitavu mrežu samoupravnih organizacija i zajednica (na primjer skupštine DPZ-a). Na taj način komuna bi imala stabilan centar, ali ne i stabilan, već dinamični okvir, koji bi se mijenjao od situacije do situacije, ovisno o tome koji bi se elementi mreže samoupravnih institucija uključili u konkretni proces samoupravnog odlučivanja.

Sve to zahtijevalo bi promjene sadašnje situacije; promjene koje treba vrlo brižljivo promisliti, pripremiti neobično pažljivo i provoditi postepeno, korak po korak, ali bi one u svom konačnom efektu mogle biti radikalnije od svega što se do sada na tom području pokušalo i provelo.